

Assessment verslavingsgevoeligheid Nederlandse kansspelaanbod

D.E. de Bruin
CVO – Research & Consultancy

Colofon

de Bruin, D.E. (2017). Assessment verslavingsgevoeligheid Nederlandse kansspelaanbod. Den Haag/Utrecht: Kansspelautoriteit/CVO – Research & Consultancy.

In opdracht van Kansspelautoriteit

© 2017, Kansspelautoriteit

Auteursrechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, digitale verwerking of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Kansspelautoriteit.

Inhoud

1. Aanleiding.....	3
2. Methode.....	5
3. Toelichting op de 10 dimensies.....	7
3.1 Gebeurtenis frequentie.....	7
3.2 Interval van uitbetaling.....	7
3.3 Jackpot.....	8
3.4 Continuïteit van het spelen.....	9
3.5 Winstkans.....	10
3.6 Beschikbaarheid / toegankelijkheid.....	10
3.7 Meerdere spel- / inzet mogelijkheden.....	12
3.8 Variabel inzetbedrag.....	13
3.9 Sensorisch productontwerp.....	14
3.10 Bijna winst.....	14
4. Resultaten.....	15
5. Conclusies.....	17
6. Referenties.....	18
Bijlagen.....	19
BIJLAGE 1 Kansspelaanbod.....	19
BIJLAGE 2: Interval van uitbetaling bij loterijen.....	20

1. Aanleiding

De Kansspelautoriteit wil haar informatiepositie versterken over de verslavingsrisico's van het bestaande vergunde aanbod van kansspelen en ook toekomstig aanbod beter kunnen beoordelen op verslavingsgevoeligheid. Het doel van de voorgestelde studie is om in deze behoefte te voorzien en aan de hand van een assessment-tool (Blanco et al., 2013; Clement, R. et al., 2012; Peren, F.W., 2011) de verslavingspotentie voor elk van de in Nederland aangeboden kansspelen te evalueren en vast te stellen. In het rapport is de versie van Blanco e.a. uit 2013 gebruikt. Deze informatie kan de Ksa zowel helpen bij de vergunningverlening als bij het reguliere toezicht op vergunde kansspelaanbieders. De Ksa is zich er van bewust dat het ontwikkelen van problematisch speelgedrag niet alleen afhankelijk is van de productkenmerken van een kansspel, maar ook van de (sociale) omgeving en kenmerken van de speler zelf. Toch lijken gokproducten belangrijke verschillen te vertonen in hun potentie om de ontwikkeling van problematisch gokgedrag te faciliteren.

Bevolkingsonderzoek

In Nederland worden tal van verschillende kansspelen aangeboden. Onderzoek en cijfers uit de hulpverlening leren dat bepaalde kansspelen een grotere verslavingspotentie hebben dan anderen. Uit bevolkingsonderzoek komt naar voren dat kansspelautomaten en casinospelen een grotere verslavingspotentie hebben dan bijvoorbeeld loterijen. Onder spelers die op kansspelautomaten spelen worden de meeste risico- en probleemspelers aangetroffen.

Tabel 1 Relatieve risico van kansspelen

	Relatieve Risico	% Probleemspelers (SOGS5+)
Kansspelautomaten	6,7	2,0%
Sportweddenschappen	5,3	1,6%
Casinospelen	4,0	1,2%
Krasloten	3,0	0,9%
Loterijen	1,0	0,3%
Paardenwedden	0,0	0,0%
Totaal	1,0	0,3%

Bron: Bevolkingsonderzoek in Nederland 2004 (de Bruin, e.a., 2006).

De verslavingspotentie kan worden uitgedrukt in het relatieve risico (RR). Het RR van 6,7 bij kansspelautomaten betekent dat onder deze spelers 6,7 keer zoveel probleemspelers (2,0%/0,3%) worden aangetroffen dan bij de andere respondenten. Zoals te zien in de tabel ligt het RR bij kansspelautomaten, casinospelen en sportweddenschappen aanzienlijk hoger dan bij loterijen (Goudriaan, de Bruin, & Koeter, 2009). In buitenlandse studies zien we vaak vergelijkbare trends waarbij de hoogste prevalentiecijfers van probleemspelers worden gevonden voor slot machines, casinospelen, sportweddenschappen en poker (Morsen, 2014). Het probleem bij een dergelijke vergelijking is dat spelers vaak aan meerdere kansspelen deelnemen, waardoor niet duidelijk is aan welke kansspelen de problemen moeten worden toegeschreven. Zo zou de hoge relatieve risico (RR) van sportweddenschappen kunnen worden verklaard doordat deze spelers daarnaast ook op kansspelautomaten spelen.

Een andere manier om aan de hand van bevolkingsonderzoek het verslavingsrisico van kansspelen in kaart te brengen is door het uitgavenpatroon van probleemspelers te bezien: uit het meest recente bevolkingsonderzoek dat in Nederland is uitgevoerd (Kruize, Boendermaker, Sijstra, & Bieleman,

2016) bleek dat probleemspelers hun geld voornamelijk uitgeven aan kansspelautomaten (gemiddeld 504 euro) en casinospelen (gemiddeld 189 euro).

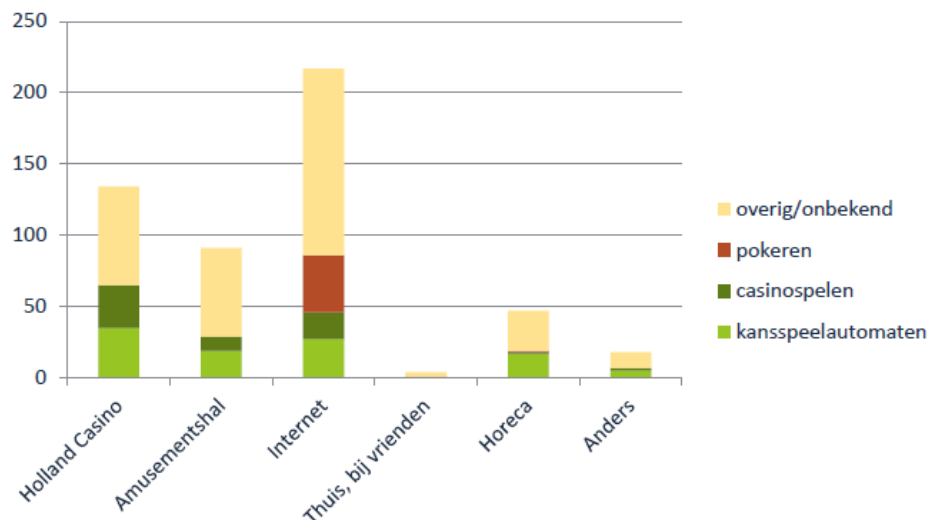
Een belangrijk nadeel van deze methode om het verslavingsrisico van kansspelen vast te stellen is dat alleen uitspraken kunnen worden gedaan over kansspelen waaraan daadwerkelijk wordt deelgenomen. Over potentieel nieuw (online) aanbod kunnen aan de hand van deze methode geen uitspraken worden gedaan.

Cijfers uit de hulpverlening

Een andere bron van informatie om de verslavingsgevoeligheid van kansspelen in kaart te brengen komt uit de hulpverlening. Sinds enige tijd registreert het LADIS met welk kansspel een hulpzoeker problemen ervaart (Wisselink, e.a., 2016). Hieruit blijkt wederom dat de meeste hulpzoekers problemen hebben met kansspelautomaten, casinospelen en (online) poker.

Een belangrijke beperking van deze gegevensbron is dat deze (nog) zeer onvolledig is: gegevens over de locatie en type kansspel zijn bij ongeveer een kwart de hulpzoekers bekend (511 van de 2186). Bovendien is in veel gevallen weliswaar de speellocatie bekend maar niet altijd het type kansspel waarmee problemen worden ondervonden.

Figuur 1 Soort gokken en plaats gokken (n=511)

Bron: LADIS, 2016

Uit de tabel zou geconcludeerd kunnen worden dat de verslavingspotentie van online kansspelen aanzienlijk is, bijna de helft van de hulpzoekers zegt hier problemen mee te ervaren. Meer dan helft van de hulpzoekers zegt problemen te hebben met het spelen op andere locaties: in Holland Casino, amusementshal of in de horeca. Kansspelautomaten, casinospelen en poker blijken daarbij het vaakst te worden genoemd.

Onderzoeksvragen

Hoewel uit onderzoek naar voren komt dat bepaalde kansspelen meer verslavingsgevoelig zijn dan anderen heeft een systematische vergelijking van de verslavingsgevoeligheid van afzonderlijke kansspelen niet eerder plaatsgevonden. Met onderhavig onderzoek wordt in dit hiaat voorzien.

De onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd: Wat is de verslavingspotentie (en bandbreedte) van alle typen kansspelen waarvoor in Nederland een vergunning is afgegeven?

- Wat zijn de meeste risicovolle kansspelen? Wat zijn kansspelen met een beperkt verslavingsrisico?
  - Op welke dimensies scoren risicovolle kansspelen het hoogst?
- Wat is het verslavingsrisico van illegale online kansspelen?
  - Op welke dimensies is online deelname van invloed?

2. Methode

Vaak wordt gesteld dat vooral de tijd tussen inzet en de uitkomst van een kansspel een belangrijk kenmerk van een kansspel is dat de verslavingsgevoeligheid ervan kan versterken. Als deze tijd kort is neemt de verslavingsgevoeligheid toe. Dit long- short odds karakter van kansspelen is echter niet de enige factor die de verslavingsgevoeligheid bepaald. Andere factoren die het verslavingsrisico van een kansspel mede bepalen zijn bijvoorbeeld de mogelijkheid om door te blijven spelen, de hoogte van de jackpot, de kans op een prijs, en de beschikbaarheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van het kansspelaanbod.

Om een gestructureerde en kwantificeerbare risico-inschatting van het kansspelaanbod te maken is gebruik gemaakt van een evaluatie-instrument dat is ontwikkeld door een aantal vooraanstaande wetenschappers (Blanco et al., 2013). In onderhavig onderzoek is dit instrument gebruikt om de verslavingsgevoeligheid van kansspelen te meten. Met dit instrument wordt op tien onafhankelijke dimensies een score bepaald tussen 0 (niet van invloed) tot 10 (sterk van invloed). Samen geven de tien dimensies een totaalscore waarmee een kansspel geclassificeerd kan worden als een kansspel met een (zeer) laag, een gemiddeld of een (zeer) hoog risicopotentieel.

Validiteit van het instrument

Het instrument is tussen 2005 en 2010 in Duitsland ontwikkeld. Over de validiteit van instrument is niet veel bekend. In 2013 is een eerste aanzet gedaan tot validering (Blanco e.a., 2013). Het instrument is aan de hand van de Delphi methode verfijnd en aangepast: zo zijn antwoordcategorieën ontwikkeld met bijbehorende scores en is een wegingsfactor (4 tot en met 8) ontwikkeld om de afzonderlijke dimensies meer of minder gewicht toe te kennen.

Tabel 2 Tien dimensies van het instrument

10 Dimensies	Schaal	Gewicht	Range
Gebeurtenis frequentie	0-10	8	0-80
Uitbetaal interval	0-10	6	0-60
Jackpot	0-10	5	0-50
Continuïteit van spelen	0-10	8	0-80
Winstkans	0-10	6	0-60
Beschikbaarheid	0-10	7	0-70
Meerdere speel- / inzet mogelijkheden	0-10	6	0-60
Variabel inzetbedrag	0-10	6	0-60
Productontwerp (licht/geluid)	0-10	4	0-40
Bijna winst	0-10	6	0-60
Totalen	0-10	62	0-620

Tabel 3 Risico categorieën

Resultaat	Score	Risico categorie	Risicopotentieel
1 – 124	> 0 - ≤ 2	A	Zeer laag
125 – 248	> 2 - ≤ 4	B	Laag
249 – 372	> 4 - ≤ 6	C	Gemiddeld
373 – 496	> 6 - ≤ 8	D	Hoog
497 – 620	> 8 - ≤ 10	E	Zeer hoog

Het blijft echter de vraag of het instrument meet wat het beoogt te meten en hoe betrouwbaar dit is. Niet iedere dimensie is wellicht even relevant, mogelijk ontbreken relevante dimensies. In Gam-Gard, een ander beoordelingsinstrument, worden bijvoorbeeld drie dimensies genoemd die hier niet zijn opgenomen. Te weten (i) het *prize back ratio*, het percentage van de inleg dat in prijzen wordt uitgekeerd. Vergelijkbaar met de hierboven genoemde ‘winstkans’ (ii) de *currency and ease of pay*, de valuta waarmee betaald kan worden en hoe gemakkelijk dit is, en (iii) *illusion of control*, spelelementen die een speler de illusie kunnen geven dat ze invloed kunnen uitoefenen op het spelverloop. Hoewel in dit onderzoek een eerste aanzet tot validering van het instrument is gedaan zal nader onderzoek moeten uitwijzen in hoeverre het instrument tot betrouwbare en valide uitkomsten leidt en of het zinvol is om het instrument aan te passen: dimensies toe te voegen en/of wegingsfactoren aan te passen. Nader onderzoek zal ook moeten uitwijzen in hoeverre dit instrument toepasbaar is op behendigheidsautomaten of *skill games* in het algemeen.

Procedure bij de analyses

In de analyses is gezien hoe de scores zich tot alle vergunde typen van kansspelen verhouden. Daarbij is tevens een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd voor verschillende spelvarianten en voor kansspelen die in de toekomst mogelijk online mogen worden aangeboden. De typen kansspelen waarvan het verslavingsrisico is vastgesteld zijn opgenomen in bijlage 1. Daarnaast is met medewerkers van de Ksa overleg gevoerd over de interpretatie en scoring van het instrument en met als doel hier zoveel mogelijk consensus over te creëren. Een aantal dimensies van het instrument blijkt lastig te interpreteren en/of kan op meerdere manieren worden uitgelegd. Hieronder zijn daarom eerst de 10 dimensies en de scoringscategorieën beschreven en toegelicht.

3. Toelichting op de 10 dimensies

3.1 Gebeurtenis frequentie

De gebeurtenis frequentie (*event frequency*) is geoperationaliseerd als:

de tijd tussen inleg, gokresultaat en de volgende mogelijkheid om in te zetten.

Daarbij worden de volgende categorieën onderscheiden met de bijbehorende scores van 0 – 10.

>6 Days	> 24 Hr ≤ 6 Days	> 1 Hr ≤ 24 Hr	> 10 Min ≤ 1 Hr	> 3 Min ≤ 10 Min	> 1 Min ≤ 3 Min	> 15 Sec ≤ 1 Min	> 5 Sec ≤ 15 Sec	≤ 5 Sec
0	1.25	2.5	3.75	5	6.25	7.5	8.75	10

Hours (Hr), Minutes (Min), Seconds (Sec).

Deze dimensie lijkt daarmee veel op het onderscheid dat wel wordt gemaakt tussen *long odds* en *short odds* kansspelen, waarbij de tijd tussen inleg en gokresultaat onderscheidend is. Bij deze dimensie wordt 'de volgende mogelijkheid om in te zetten' aan dit tijdsbestek toegevoegd.

Voor kansspelautomaten heeft deze toevoeging weinig waarde. De tijd tussen inzet en gokresultaat en de volgende mogelijkheid om in te zetten is identiek aan de tijd zonder de laatste toevoeging. Na het gokresultaat kan tenslotte direct opnieuw worden ingezet. Bij het land based paardenwedden op de renbaan zijn er wel verschillen: een paardenkoers duurt doorgaans enkele minuten (= tijd tussen inzet en gokresultaat (en is daarmee relatief short odds). Er kan echter niet direct opnieuw worden ingezet daar de start van een nieuwe koers altijd even op zich laat wachten. Op de paardenrenbaan worden tijdens een evenement plusminus 10 koersen (8-12) gelopen, uitgaande van een duur van een evenement van plusminus 3,5 uur komt de *event frequency* uit op 20 tot 25 minuten, met een bijbehorende score van 3,75. Bij het paardenwedden via internet is de *event frequency* hoger omdat vrijwel direct na het gokresultaat opnieuw kan worden ingezet op een nieuwe koers (score 6,25).

Bij kansspelautomaten (zowel in de horeca, speelhallen en Holland Casino) is de gebeurtenis frequentie minder dan 5 seconde en levert de hoogste score op (=10). Bij krasloten ligt dit (afhankelijk van de krassnelheid) iets lager (score 8,75). Bij black jack is de '*event frequency*' moeilijker te bepalen omdat deze afhangt van het aantal spelers en de bedenktijd die deze nemen: gemiddeld meer dan een minuut (score 6,25). Bij bingo een half uurtje (score 3,75). Bij Lucky Day een dag (score 2,5). Bij de voetbaltoto een week (score 0) en bij de staatsloterij een maand (score 0).

3.2 Interval van uitbetaling

Deze dimensie is omschreven als: De tijdsperiode tussen het gokresultaat en kennisgeving van betaling of de daadwerkelijke ontvangst van de betaling. Het pay back interval kent de volgende categorieën:

>6 Days	> 24 Hr ≤ 6 Days	> 1 Hr ≤ 24 Hr	> 10 Min ≤ 1 Hr	> 3 Min ≤ 10 Min	> 1 Min ≤ 3 Min	> 15 Sec ≤ 1 Min	> 5 Sec ≤ 15 Sec	≤ 5 Sec
0	1.25	2.5	3.75	5	6.25	7.5	8.75	10

Hours (Hr), Minutes (Min), Seconds (Sec).

Bij kansspelautomaten roept het uitbetaalinterval geen vragen op. Uitbetaling van gewonnen prijzen kan met een druk op de knop op elk gewenst moment plaatsvinden (score 10). Ook voor casinotafelspelen is het interval van uitbetaling heel kort en vindt direct na het gokresultaat plaats.

Bij loterijen levert het scoren en de interpretatie van het uitbetaalinterval meer problemen op. Om te beginnen is het de vraag wat bij loterijen als gokresultaat dient te worden gezien, de trekking zelf of de bekendmaking van de trekking. In de meeste loterijreglementen staat dat de notaris - in het openbaar – de trekking verricht en dat de trekking binnen een week bekend wordt gemaakt. Op grond hiervan zouden we kunnen besluiten het interval van uitbetaling voor loterijen op meer dan 6 dagen te zetten (score 0). Na overleg is hier niet voor gekozen. Het gokresultaat is bij de interpretatie van deze dimensie gelijk gesteld aan de ‘bekendmaking van de trekking’. Een kennisgeving van betaling kan vervolgens op diverse manieren worden verkregen en is afhankelijk van de manier waarop de loten zijn aangeschaft (via een verkooppunt, abonnement, e-commerce) en van de hoogte van de prijs. Bij Staatsloten die via een vast verkooppunt zijn aangeschaft kunnen spelers voor prijzen tot 10.100 bij het verkooppunt worden uitbetaald, voor prijzen boven de 10.100 euro dient een afspraak te worden gemaakt en dient men zich bij het hoofdkantoor te vervoegen. Dit geldt niet voor staatsloten die via een abonnement of e-commerce zijn aangeschaft. Gewonnen geldprijzen worden dan ‘zo spoedig mogelijk’ overgemaakt. Bij de Eurojackpot geldt iets vergelijkbaars, prijswinnaars die hun loten via een vast verkooppunt hebben aangeschaft dienen zich daar te melden dan wel zich bij het hoofdkantoor te vervoegen voor prijzen van meer dan 10.000 euro. Bij deelname via internet worden prijzen tot 10.000 euro rechtstreeks overgemaakt, terwijl voor prijzen boven de 10.000 euro door de Eurojackpot contact wordt opgenomen met een prijswinnaar.

Op grond van bovenstaande overwegingen is de score bij het interval van uitbetaling bij loterijen op 1,25 gesteld. Ervan uitgaande dat er ten minste een werkdag zit tussen het tijdstip van de bekendmaking van de trekking en de mogelijkheid voor deelnemers om een kennisgeving van betaling te verkrijgen. Dat geldt ook bij deelname aan Lotto, Lotto 4\5, Eurojackpot, Lucky Day en het Cijferspel waarbij in het deelnemersreglement staat dat gewonnen prijzen na 1 werkdag bij een online terminal betaalbaar worden gesteld.

Voor bingo is het uitbetaalinterval korter, na het gokresultaat dient de speler zich bij de bingomaster te vervoegen om een kennisgeving van betaling te krijgen. Dit zal hooguit enkele minuten in beslag nemen (score 7,5). Op de paardenrenbaan is het uitbetaal interval iets langer geschat (score 6,25). Indien via e-commerce aan sportwedenschappen wordt meegedaan, is het uitbetaalinterval nog iets langer en kan na ongeveer tien minuten na het gokresultaat een kennisgeving van betaling worden verkregen in de zin dat een prijs wordt uitgekeerd in de wallet (score 5).

3.3 Jackpot

De beschrijving van deze dimensie is als volgt: *Een buitengewone hoofdprijs, doorgaans in de vorm van een grote hoeveelheid geld gevormd door de accumulatie van vorige inzetten.*

<i>Nonexistent</i>	$\geq \$0$ $< \$100$	$\geq \$100$ $< \$1,000$	$\geq \$1,000$ $< \$10,000$	$\geq \$10,000$ $< \$50,000$	$\geq 50,000 \$$ $< 100,000 \$$	$\geq \$100,000$ $< \$1 Million$	$\geq \$1 Million$
0	1.25	2.5	4	6	7.5	8.75	10

De meest algemene definitie van een jackpot is ‘een hoofdprijs bij gokspelen’. Een jackpot kan progressief zijn doordat steeds een klein deel van de inleg wordt ingehouden. Er kan ook sprake zijn van een gekoppelde (progressieve) jackpot, in de zin dat er meerdere kansspelautomaten aan de jackpot gekoppeld zijn. Ook bestaan bonus- en *mystery*-jackpots.

Ontleend aan Engels jackpot 'id.' [Jack Pot 1881; OED], gevormd uit jack 'de boer in het kaartspel' en 'pot'. De term komt uit het pokerspel. De jackpot was de geldpot, waarin de inleg toenam, totdat een van de spelers een paar boeren kon tonen. Bij uitbreiding staat een jackpot ook voor de hoofdprijs in andere gokspelen, bijv. in gokautomaten of bij loterijen. Meestal is er sprake van een prijs die in waarde blijft toenemen, totdat hij gewonnen wordt. Bron: M. Philippa e.a. (2003-2009) Etymologisch Woordenboek van het Nederlands.

Bij kansspelautomaten in de horeca: als hier de neutrale definitie wordt gebruikt, dan is de jackpot 40 euro (20 cent x 200). Als onder de jackpot een gekoppelde/progressieve jackpot wordt verstaan is bij kansspelautomaten in de horeca geen sprake van een jackpot.

Bij het scoren van kansspelen op deze dimensie is uitgegaan van de volgende definitie: de jackpot is het maximale bedrag dat je met een minimale inzet kunt winnen. Dus bij staatsloterij kun je met 1 lot meer dan 30 miljoen winnen -> score 10. Bij Roulette kan met 5 euro inleg op cijfer 1 -> 35x de inleg worden gewonnen = 175 euro (score 2,5). Et cetera. Bij de bedragen van de jackpot-categorieën is de bovengrens inclusief genomen. Dus 0, ≥ 100 , ≥ 1.000 , ≥ 10.000 , ≥ 50.000 , ≥ 100.000 , ≥ 1 mln. en de laatste categorie > 1 mln.

Deze dimensie laat een grote variatie tussen de onderscheiden kansspelen zien. De jackpot bij kansspelautomaten in de horeca is zoals gezegd 40 euro en krijgt een score van 1,25. Ook bij blackjack en roulette is de jackpot score op 1,25 gesteld. De jackpot bij poker cash games is iets groter (score 2,5) terwijl die bij een poker evenement op een score van 4 is gesteld.

Bij het Paardenwedden en de lotto 4/5 ligt de jackpot hoger (score 6). Bij sportweddenschappen en krasloten kan de jackpot oplopen tot een ton (score 7,5) terwijl die bij de lotto en de loterijen nog hoger ligt (score 8,75-10).

3.4 Continuïteit van het spelen

Beschrijving: *Periode gedurende welke het mogelijk is om zonder onderbreking te gokken.*

≤ 5 Min of Continuous Gambling	> 5 Min ≤ 30 Min of Continuous Gambling	> 30 Min ≤ 1 Hour of Continuous Gambling	> 1 Hour ≤ 3 Hours of Continuous Gambling	> 3 Hours of Continuous Gambling
0	2.5	5	7.5	10

Minutes (Min), Seconds (Sec).

Bij de loterijen, de lotto en Lucky Day is continue deelname niet mogelijk (score 0). Bij krasloten die online zijn aangeschaft en per post worden thuisgebracht zit een maximum: iemand kan dan maximaal 50 krasloten per keer kopen. De inschatting is dat iemand daar in een half uurtje wel mee klaar is (score 2,5). Krasloten die in de winkel worden gekocht zijn ook gemaximeerd maar iemand kan wel in meerdere winkels het maximum aantal krasloten kopen. Continuïteit van het spelen is hier op maximaal een uur gesteld (score 5).

Het invullen van een toto formulier kan meer tijd in beslag nemen, kansen afwegen etc. (Score 5). Op de paardenrenbaan kan langer zonder onderbreking worden gegokt. Hoewel er tussen de koersen altijd een korte onderbreking is, is hier het evenement als uitgangspunt genomen (score 7,5). Ook voor bingo is de continuïteit van het spelen op een aantal uren gesteld (score 7,5).

Kansspelautomaten kunnen continu gespeeld worden (score 10). Net als casinospelen, waar een continu aanbod is en langer dan 3 uur zonder onderbreking gespeeld kan worden.

3.5 Winstkans

Beschrijving: *De kans op het realiseren van een winst met elk spel.*

0%	> 0% ≤ 0.1%	> 0.1% ≤ 0.5%	> 0.5% ≤ 1%	> 1% ≤ 5%	> 5% ≤ 10%	> 10% ≤ 25	> 25%
0	1.25	2.5	4	6	7.5	8.75	10

Dit criterium is niet opgevat als 'winst'-kans maar als 'win'-kans. Het gaat niet zozeer om de winstkans, maar om de kans dat iemand een prijs wint of minimaal zijn inleg terug wint. Dit getal is voor alle loterijproducten achterhaald. Bovendien is het aannemelijk dat als je je inleg terugwint, je daarmee nog een keer gaat spelen.

De kans dat je bij loterijdeelname een prijs wint is relatief groot, bij de postcodeloterij en de staatsloterij is die groter dan 25% (score 10). Bij het miljoenenspel (21%) en de lotto (18%) is die iets kleiner. De kans op een prijs bij de Eurojackpot is 4% (vanwege de kleine kans dat je de juist nummers hebt gekozen en het relatief geringe aantal prijzen). De kans op een prijs bij de SNL (Jantje Beton e.d.) is heel klein (0,4%) daar er niet heel veel prijzen worden uitgekeerd.

Bij sportweddenschappen is de winkans niet goed te bepalen. Bij toto heb je in principe 33% kans op een goede voorspelling van de uitslag (team wint, verliest of speelt gelijk) en is om die reden in de hoogste categorie geplaatst (score 10). De winkans bij bingo is afhankelijk van het aantal deelnemers. Hoe meer deelnemers hoe kleiner de kans om als eerste bingo te krijgen (score 4). Kans om te winnen bij elektronische paardenrenbaan is 38% (=3/8; inzetten op een van de acht paarden die als eerste, tweede of derde over de finish gaat). Ook de kans om bij blackjack te winnen is relatief groot: de kans op een winst is 42,4%, de kans op verlies is 49,1%. Het verschil is de kans op een gelijkspel, namelijk 8,5%. Het voordeel van het huis is minder dan 1%, indien spelers de optimale strategie gebruiken. Ook de kans om te winnen bij roulette is relatief groot als wordt ingezet op rood of zwart 49% (18/37).

De kans om je inzet bij één keer spelen terug te verdienen bij kansspelautomaten is niet exact bekend. Wel wordt vaak meer dan 80% van het ingelegde geld weer uitbetaald (*prize back ratio*). Om deze reden is ook hier de winstkans op meer dan 25% gesteld.

3.6 Beschikbaarheid / toegankelijkheid

Beschrijving: *Mogelijkheid om toegang te krijgen tot het kansspelaanbod.*

<i>Gambling Opportunities Within a Radius of > 100 Km</i>	<i>Gambling Opportunities Within a Radius from > 25 Km to ≤ 100 Km</i>	<i>Gambling Opportunities Within a Radius from > 10 Km to ≤ 25 Km</i>	<i>Gambling Opportunities Within a Radius from > 1 Km to ≤ 10 Km</i>	<i>Gambling Opportunities Within a Radius of ≤ 1 Km</i>	<i>Gambling Opportunities at Home / Workplace</i>
0	2.5	4	6	7.5	10

Kilometers (Km).

De beschikbaarheid en toegankelijkheid van het kansspelaanbod wordt hier in termen van de fysieke afstand tot het kansspelaanbod gescoord. Het criterium “bereikbaarheid” is onderverdeeld in 6 subgroepen, afhankelijk van de reisafstand.

Online kansspelen

Alle online kansspelen (inclusief e-commerce) zitten in de hoogste categorie en scoort 10 punten op dit onderdeel.

Kansspelautomaten

Hieronder zijn de reisafstanden tot de dichtstbijzijnde kansspelautomaat (casino, speelhal, horeca) berekend. De berekeningen voor casino en hal automaten zijn gedaan met bevolkingsaantallen per 4-cijferige postcode, en de reisafstanden tussen 4-cijferige postcode gebieden waarin de casino's en speelhallen zich bevinden. De locaties van horeca-automaten zijn niet digitaal beschikbaar. Wel geeft het CBS per gemeente de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde café. Meer dan de helft (53%) van de bevolking heeft een café op minder dan 1 km, de rest op minder dan 10 km.

Type	cat	Pop	perc	score	contrib
Casino	(0,1]	0.130650	0.0078	7.5	0.847
Casino	(1,10]	3.696685	0.2203	6.0	0.677
Casino	(10,25]	5.456310	0.3252	4.0	0.452
Casino	(25,100]	7.326725	0.4367	2.5	0.282
Casino	(100,Inf]	0.166640	0.0099	0.0	0.000
Speelhal	(0,1]	1.538655	0.0917	7.5	0.847
Speelhal	(1,10]	10.626460	0.6334	6.0	0.677
Speelhal	(10,25]	3.714645	0.2214	4.0	0.452
Speelhal	(25,100]	0.897250	0.0535	2.5	0.282
Horeca	(0,1]	9.042545	0.5350	7.5	0.847
Horeca	(1,10]	7.858181	0.4650	6.0	0.677

Uitleg: regel 4 van de tabel zegt dat 7,3 miljoen mensen tussen de 25 en 100 km tot het dichtstbijzijnde casino wonen. Deze afstand krijgt een score van 2.5 (op schaal van 0 tot 10). In de eindscore wordt bereikbaarheid gewogen met 7/62, dus draagt dit 0.282 punten bij aan de eindscore. Als vervolgens de subgroepen per type automaat worden gewogen met de bevolkingsaantallen zien we de volgende scores:

type	score	Contrib
Casino	3.77	0.426
speelhal	5.51	0.622
Horeca	6.80	0.768

Uitleg: de gemiddelde score op bereikbaarheid voor casino's is 3.77 (44% van de mensen zit op 2.5, 33% op 4 en 22% op 6). Voor de score zijn bovengenoemde gewogen gemiddelde afstandsscores gehanteerd voor horeca, speelhallen en casino's. Sommige casinospelen worden niet in alle vestigingen van Holland Casino aangeboden en krijgen daarom een lagere score. Zo wordt het Rad van Fortuin de *Money Wheel* alleen op vrijdag en zaterdag in Zandvoort aangeboden (score 0) en live bingo alleen in Breda dagelijks georganiseerd (score 2,5).

Krasloten/lotto/toto

Afstanden tot de verkooppunten van krasloten/lotto/toto e.d. zijn niet achterhaald. Er is weliswaar

een website (<https://krasloten.nederlandseloterij.nl/storelocator/>) waarop je je eigen postcode kunt invoeren om het dichtstbijzijnde verkooppunt te traceren. Die laten echter niet alle verkooppunten zien.

Officiële verkooppunten waar deze producten kunnen worden aangeschaft zijn bijvoorbeeld kantoorboekhandels (Primera; 494 vestigingen, Ako; ca. 100 winkels), supermarkten (Nederland telt ongeveer 4300 supermarkten¹: AH; 1000 winkels, Plus: 261 winkels, Jumbo; 576 winkels) en benzinestations (in Nederland zijn circa 2.100 bemande tankstations)².

Ter vergelijking: Begin 2015 telde Nederland ruim 11 duizend cafés.³ De gemiddelde reisafstand tot het dichtstbijzijnde café is 1,1 km, voor speelhallen en casino's is dit 8,2 km en 27,2 km. Voor een grote supermarkt is dit 0,9 km. De beschikbaarheid van officiële verkooppunten voor krasloten/toto/lotto lijkt daarmee vergelijkbaar of iets hoger te zijn ten opzichte van de beschikbaarheid van kansspelautomaten in de horeca (score 7,5)

Paardenrenbaan

Beschikbaarheid van een fysieke paardenrenbaan is niet groot in NL, paardenraces worden niet dagelijks aangeboden, en de renbanen bevinden zich voornamelijk in westen en noorden van het land. Er zijn vier professionele renbanen (Duindigt, Alkmaar, Wollega, Groningen) en zes recreatieve grasbanen (Aduard, Leek, Hilversum, Joure, Emmeloord, Drachten). De gemiddelde reisafstand naar een renbaan is daarom op meer dan 100 km geschat (score 0).

3.7 Meerdere spel- / inzet mogelijkheden

Mogelijkheid om meerdere inzetten te doen op hetzelfde moment (bijvoorbeeld het inzetten op meerdere roulette nummers) of de mogelijkheid om tegelijkertijd aan verschillende kansspelen deel te nemen (bijvoorbeeld tegelijkertijd op meerdere kansspelautomaten spelen; of tegelijkertijd op meerdere beeldschermen poker spelen)

<i>No Multiple Playing Opportunity and No Multiple Stake Opportunity</i>	<i>Multiple Playing Opportunities or Multiple Stake Opportunities</i>	<i>Multiple Playing Opportunities and Multiple Stake Opportunities</i>
0	5	10

Per kansspel is bepaald of (i) meerdere inzetten op hetzelfde moment mogelijk zijn (ii) aan meerdere kansspelen tegelijk kan worden deelgenomen.

Loterijen

Bij loterijen is het mogelijk om met meerdere loten mee te spelen en zijn er dus *multiple stake opportunities*. Het is niet mogelijk om tegelijkertijd aan dezelfde loterij deel te nemen, daar er maar een loterij tegelijk wordt georganiseerd, er zijn dus geen *multiple playing opportunities* (score 5).

Casinospelen

Bij Blackjack is het mogelijk om op hetzelfde moment meerdere inzetten te doen maar niet om aan

¹ <http://www.cbl.nl/de-supermarktbranche/feiten-en-cijfers/>

² <https://www.rabobankcijfersentrends.nl>

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/02/cafes-achterblijver-in-horeca>

meerdere tafels tegelijkertijd te spelen (score 5). Bij roulette kunnen eveneens meerdere inzetten worden gedaan en zou het in principe mogelijk zijn om op meerdere tafels te spelen. Dit laatste is in Holland Casino echter niet toegestaan (score 5). Voor de andere casinospelen geldt ook dat er tegelijkertijd meerdere inzetten gedaan kunnen worden maar niet aan meerdere spelen tegelijkertijd kan of mag worden deelgenomen (score 5).

Kansspelautomaten

Bij kansspelautomaten in amusementscentra en Holland Casino zijn zowel meerdere inzet als speelmogelijkheden: er kan op meerdere automaten tegelijkertijd worden gespeeld (door de startknop vast te zetten) en tegelijkertijd meerdere inzetten worden gedaan (door op meerdere winlijnen te spelen of door op het basisspel en bovenspel te spelen (score 10). Ook in de horeca kan op maximaal 2 automaten tegelijk worden gespeeld (hoewel de startknop niet kan worden vastgezet) en inzetten worden gedaan op meerdere winlijnen (score 10).

Krasloten

Ook krasloten bieden de mogelijkheid om meerdere inzetten tegelijkertijd te doen. Het is echter niet mogelijk om meerdere krasloten tegelijkertijd te krassen (score 5).

Sportweddenschappen

Beide is mogelijk indien sportweddenschappen via e-commerce worden afgesloten. Kan meerdere inzetten tegelijkertijd doen en ook aan meerdere weddenschappen tegelijkertijd deelnemen (score 10). Bij sportweddenschappen via verkooppunten of weddenschappen op de paardenrenbanen kunnen wel meerdere inzetten worden gedaan maar niet tegelijkertijd worden gewed op meerdere wedstrijden of koersen (score 5).

Online

Bij kansspelen op afstand kunnen zowel meerdere inzetten tegelijk worden gedaan als aan meerdere spelen – op verschillende beeldschermen – worden deelgenomen (score 10).

3.8 Variabel inzetbedrag

Beschrijving: *De mate waarin gokkers hun inzet zelf kunnen kiezen of wijzigen tijdens het spelen.*

<i>No Variable (=fixed) Stake Amount</i>	<i>Variable Stake, Limited Stake Amount</i>	<i>Variable Stake, Unlimited Stake Amount</i>
0	5	10

Deelnemers aan loterijen spelen doorgaans voor een vast bedrag per lot en kunnen hun inzet niet zelf kiezen. Bij Staatsloterij kan 1/5 lot worden gekocht. Bij lotto 4/5 en Lucky Day is het wel mogelijk een variabele inzet te doen (1,50 – 22,50 euro). Ook krasloten verschillen in prijs van 1-10 euro. Bij de toto is minimum inzet 1 euro en maximum inzet 1000,- euro. Ook bij paardenwedden is variabel inzetbedrag mogelijk. Bij kansspelautomaten bestaat de verdubbelknop (dubbel of niets), in die zin kan met een variabel inzet bedrag worden gespeeld. Ook het spelen op meerdere winlijnen maakt een variabele inzet mogelijk. In Holland Casino is het maximumbedrag dat kan worden ingezet bij de tafelspelen op 10.000 euro gesteld. Ongelimiteerde inzetmogelijkheden komen in Nederland niet voor, waardoor ook de maximumscore van 10 niet voorkomt.

3.9 Sensorisch productontwerp

Geluids- en visuele effecten.

<i>Nonexistent</i>	<i>Auditory or Visual Effects Exist</i>	<i>Auditory and Visual Effects Exist</i>
0	5	10

Deze audio-visuele indicator is net als de voorgaande drie, erg grofmazig met slechts drie scoringscategorieën, en maakt vooral onderscheid tussen loterijen en kansspelautomaten. Bij loterijen zijn geen visuele of geluidseffecten in het productontwerp opgenomen (score 0) terwijl die bij kansspelautomaten heel duidelijk aanwezig zijn. Bij de andere kansspelen zijn vaak wel visuele effecten in het productontwerp opgenomen; bij krasloten, sportwedenschappen en bingo.

3.10 Bijna winst

Als een speler bijna wint, of net niet wint.

<i>Nonexistent</i>	<i>Unintentionally Created or Occurring by Chance</i>	<i>Intentionally Created by Supplier/ Producer, Occurring More Frequently Than Random</i>
0	5	10

Bijna winst komt bij alle kansspelen voor. Bij sportwedenschappen kun je bijna gewonnen hebben of net verliezen als het spelresultaat in de laatste minuten van een wedstrijd nog verandert of als het paard waar je op hebt gewed net niet wint. Ook bij loterijen komt dit voor, dan valt de prijs op een nabij gelegen nummer of op een postcode vlak in de buurt. Ook bij casinospelen kan het voorkomen dat je net niet wint, als het rouletteballetje net verkeerd valt, of dat je bij poker op het moment suprême net een slechte hand hebt. Alleen bij kansspelautomaten en krasloten zijn *near wins* intentioneel gecreëerd door de fabrikant (score 10).

4. Resultaten

	Event frequency	Interval payback	Jackpot	Continuity of playing	Chance of winning	Availability	Multiple playing/stake	Variable stake	Sensory product	Near wins	Final Score
SNL loterijen (Jantje Beton, etc.)	0,00	0,00	4,00	0,00	2,50	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	2,66
Vriendenloterij (excl. de wekelijkse bingo)	0,00	1,25	8,75	0,00	8,75	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	3,77
Bankgiroloterij	0,00	1,25	8,75	0,00	10,00	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	3,89
Postcodeloterij (excl Bingo / Miljoenenjacht)	0,00	1,25	10,00	0,00	10,00	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	3,99
Lotto 4/5	0,00	1,25	6,00	0,00	8,75	6,00	5,00	5,00	0,00	5,00	3,58
Eurojackpot	0,00	1,25	10,00	0,00	6,00	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	3,60
Miljoenenspel	0,00	1,25	8,75	0,00	8,75	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	3,77
Staatsloterij (+toegevoegd spel)	0,00	1,25	10,00	0,00	10,00	10,00	5,00	5,00	0,00	5,00	4,48
Lotto (+ Cijferspel)	0,00	1,25	10,00	0,00	8,75	10,00	5,00	0,00	0,00	5,00	3,87
Lucky Day (+Bonusspel)	2,50	1,25	8,75	0,00	10,00	10,00	5,00	5,00	0,00	5,00	4,70
Krasloten per post	8,75	5,00	6,00	2,50	8,75	10,00	5,00	5,00	5,00	10,00	6,65
Krasloten winkelverkoop	8,75	7,50	6,00	5,00	8,75	7,50	5,00	5,00	5,00	10,00	6,94
Toto winkelverkoop	0,00	2,50	7,50	5,00	7,50	7,50	5,00	5,00	5,00	5,00	4,84
Toto e-commerce	6,25	5,00	7,50	10,00	7,50	10,00	10,00	5,00	5,00	5,00	7,30
Paardenwedden (renbaan)	3,75	6,25	6,00	7,50	7,50	0,00	5,00	5,00	5,00	5,00	5,04
Paardenwedden (online)	6,25	10,00	6,00	10,00	7,50	10,00	10,00	5,00	5,00	5,00	7,66
Bingo kleinschalig	3,75	7,50	1,25	7,50	4,00	4,00	5,00	0,00	5,00	5,00	4,41
Bingo Holland Casino	3,75	7,50	4,00	7,50	4,00	2,50	5,00	0,00	5,00	5,00	4,46
Money Wheel Holland Casino	6,25	10,00	2,50	10,00	10,00	0,00	5,00	5,00	10,00	5,00	6,33
Poker toernooi Holland Casino	2,50	10,00	4,00	10,00	8,75	3,75	5,00	5,00	5,00	5,00	5,95
Poker cash games Holland Casino	6,25	10,00	2,50	10,00	8,75	3,75	5,00	5,00	5,00	5,00	6,31
Punto Banco Holland Casino	8,75	10,00	1,25	10,00	10,00	3,75	5,00	5,00	5,00	5,00	6,65
Blackjack Holland Casino	6,25	10,00	1,25	10,00	10,00	3,75	5,00	5,00	5,00	5,00	6,33
Roulette Holland Casino	6,25	10,00	2,50	10,00	10,00	3,75	5,00	5,00	5,00	5,00	6,43
Kansspelautomaat Horeca	10,00	10,00	1,25	10,00	10,00	6,80	10,00	5,00	10,00	10,00	8,45
Kansspelautomaat speelhal	10,00	10,00	4,00	10,00	10,00	5,50	10,00	5,00	10,00	10,00	8,52
Meerspeler -roulette - speelhal	7,50	10,00	4,00	10,00	10,00	5,50	5,00	5,00	10,00	5,00	7,23
Kansspelautomaat Holland Casino	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	3,75	10,00	5,00	10,00	10,00	8,81
Paardenrenbaan elektronisch Holland Casino	6,25	10,00	1,25	10,00	10,00	2,50	5,00	5,00	10,00	5,00	6,51
Bingo speelautomaat Holland Casino	3,75	10,00	2,50	10,00	4,00	3,75	10,00	5,00	10,00	5,00	6,33
Blackjack speelautomaat Holland Casino	7,50	10,00	1,25	10,00	10,00	3,75	10,00	5,00	10,00	5,00	7,30
Roulette speelautomaat Holland Casino	7,50	10,00	1,25	10,00	10,00	3,75	5,00	5,00	10,00	5,00	6,81
Bingo online	3,75	10,00	4,00	10,00	4,00	10,00	10,00	0,00	5,00	5,00	6,35
Poker online	7,50	10,00	2,50	10,00	8,75	10,00	10,00	5,00	5,00	5,00	7,66
Blackjack online	8,75	10,00	1,25	10,00	10,00	10,00	10,00	5,00	5,00	5,00	7,84
Roulette online	8,75	10,00	1,25	10,00	10,00	10,00	10,00	5,00	10,00	5,00	8,17
Kansspelautomaat online	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	10,00	5,00	10,00	10,00	9,52

In bovenstaande tabel zijn de scores per kansspel weergegeven en is de totaalscore berekend. Uit de tabel kan worden afgelezen wat de meest risicovolle kansspelproducten zijn en aan welke dimensies dit toegeschreven dient te worden. Ten behoeve van het overzicht zijn in onderstaande tabel per type kansspel de geaggregeerde scores opgenomen.

Tabel 4 Geaggregeerde scores per type kansspel

Type Kansspel	Gemiddelde Score	N
Kansspelautomaten	7.72	9
Casinospelen	6.85	9
Krasloten	6.80	2
Sportweddenschappen	6.21	4
Bingo	5.07	3
Lotto	4.05	3
Nederlandse loterij	3.95	3
Goede Doelen Loterijen	3.58	4
Total	6.04	37

Hieruit blijkt dat kansspelautomaten, casinospelen, krasloten en sportweddenschappen over het hoogste risicopotentieel beschikken, en de scores bij de loterijen aanzienlijk lager liggen. Eerdere bevindingen uit bevolkingsonderzoek en de hulpverleningscijfers bevestigen dit beeld. Opvallend is wel dat krasloten een hoog verslavingspotentieel hebben maar daar in de praktijk niet heel veel van wordt gemerkt. Kraslot-verslaafden worden in bevolkingsonderzoek zelden aangetroffen en ook bij de hulpverlening melden zich voor zover bekend zelden spelers die problemen hebben met krasloten.

Zoals verwacht komen kansspelautomaten naar voren als het product met het grootste verslavingspotentieel. Daar worden de meeste risicovolle productkenmerken aangetroffen: de event frequency is hoog, er kan continue worden doorgespeeld, het *payback* interval is kort, er is een grote kans op een (kleine) prijs, er zijn meerdere speel en inzet mogelijkheden, licht- en geluidseffecten en zijn er in het productontwerp intentionele *near wins* opgenomen. De technische beperkingen die aan horeca-automaten zijn gesteld lijken een beperkte invloed te hebben op het verslavingsrisico. Ten opzichte van kansspelautomaten in een speelhal of Holland Casino is de grotere beschikbaarheid van horeca-automaten risico verhogend en werkt de lagere jackpot risico verlagend.

Loterijen kennen een beperkt aantal risicovolle kenmerken. De risico's van loterijen zijn gelegen in de hoge jackpot, de relatief grote kans om iets te winnen en door de grote beschikbaarheid en toegankelijkheid door het aanbod via internet. Loterijen kennen daarnaast een aantal kenmerken waarvan een meer beschermende werking uitgaat: zo is de *event frequency* laag, is het niet mogelijk om continu door te spelen, of variabele inzetten te doen, terwijl visuele en geluidseffecten ontbreken.

Een belangrijke vraag in verband met KOA is of online kansspelen een hogere verslavingspotentie hebben dan land based kansspelen. In onderstaande tabel zijn de verschillen tussen land based deelname en deelname via internet of e-commerce bij vier typen kansspelen uiteengezet.

Tabel 5 Vergelijking verslavingsrisico's land based vs e-commerce of online

Type spel	Locatie	Score (gemiddeld)	n
Bingo	Land based	4.44	2
	Online	6.35	1
	Totaal	5.07	3
Casinospelen	Land based	6.33	6
	Online	7.89	3
	Total	6.85	9
Kansspelautomaten	Land based	7.50	8
	Online	9.52	1
	Total	7.72	9
Sportweddenschappen	Land based	4.94	2
	E-commerce	7.48	2
	Total	6.21	4

De mogelijkheid om via het internet aan kansspelen deel te nemen is op meerdere dimensies van invloed en vergroot doorgaans het risicopotentieel van het product. Niet alleen neemt de beschikbaarheid toe (omdat vanuit de thuissituatie kan worden gespeeld), maar er kan via het internet (of e-commerce) ook langer gespeeld worden (24/7), kunnen er meerdere weddenschappen tegelijkertijd worden afgesloten en/of op meerdere schermen tegelijk worden gespeeld. Bij online deelname neemt bovendien de event frequency toe en is het *payback* interval korter.

5. Conclusies

Loterijen kennen een gematigd of laag risico door de lage event frequency en door het ontbreken van de mogelijkheid om continu door te spelen. De potentiële risico's van loterijen zijn gelegen in de hoge jackpot, de kans om iets te winnen en door de online beschikbaarheid (e-commerce). De loterij trekkingsfrequentie is nauwelijks van invloed op het verslavingsrisico van een individueel product, maar die verandert mogelijk als er marktbreed veel frequente loterijen zijn.

De verslavingsrisico's van kansspelautomaten, casinospelen en krasloten zijn hoog: vooral door de mogelijkheid om continu door te spelen, het korte *payback* interval, de variabele inzet- en speelmogelijkheden, de kans om een (kleine) prijs te winnen en het productontwerp. Technische beperkingen van horeca-automaten hebben een beperkte invloed op het verslavingsrisico.

Sportweddenschappen via e-commerce (leiden tot een aanzienlijk hogere risico-inschatting dan via land based verkooppunten (gematigd risico). En ook online deelname aan kansspelen via niet vergunde aanbieders levert een hogere risico-inschatting op dan deelname aan dezelfde kansspelen via een land based aanbod. Bij bingo stijgt de verslavingspotentie van een gematigd risico (4,4) bij land based deelname naar een hoog risico (6,4) bij online deelname. Bij casinospelen is de stijging minder scherp (van 6,3 naar 7,9) en blijft het verslavingsrisico hoog, bij kansspelautomaten stijgt het verslavingsrisico bij online deelname van een hoog risico (7,5) naar een zeer hoog (9,5) risicopotentieel.

6. Referenties

Blanco, C., Blaszczynski, A., Clement, R., Derevensky, J., Goudriaan, A. E., Hodgins, D. C., ... Wardle, H. (2013). Assessment tool to measure and evaluate the risk potential of gambling products: ASTERIG. *The Journal of Gambling Business and Economics*, 7(1), 73–87.

Clement, R., Goudriaan, A.E., van Holst, R.J., Molinaro, S., Moerssen, C., Nilsson, T., Parke, A., Peren, F.W., Rebeggiani, L., Stoever, H. and Terlau, W. (2012). Measuring and evaluating the potential addiction risk of the online poker game Texas Hold'em No Limit. *Gaming Law Review and Economics*, 16(12), 713-728.

de Bruin, D., C. Meijerman, F. Leenders, R. Braam (2006). *Verslingerd aan meer dan een spel. Een onderzoek naar de aard en omvang van kansspelproblematiek in Nederland*. Den Haag: WODC / Ministerie van Justitie.

Goudriaan, A., de Bruin, D. E., & Koeter, M. (2009). Netherlands. In G. Meyer, T. Hayer, & M. Griffiths (Eds.), *Problem Gambling in Europe: Challenges, Prevention, and Interventions*. Berlin: Springer.

Kruize, A., Boendermaker, M., Sijtstra, M., & Bieleman, B. (2016). *Modernisering kansspelbeleid. Nulmeting 2016*. Groningen: IntraVal.

Mörsen, C. (2014). *Gambling Risks. Assessing and Comparing the Risk Potentials of Different Gambling Types*. International Conference, Gambling in the Czech Republic and its New Regulatory Framework.

Peren, F.W. (2011). Assessment tool to measure and evaluate the risk potential of gambling products: Asterig. *Gaming Law Review and Economics*, 15(11), pp.671-679.

Wisselink, D.J., Kuijpers, W.G.T., Mol, A. (2016). *Kerncijfers Verslavingszorg 2015*. LADIS, Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem. Houten: Stichting Informatie Voorziening Zorg.

Bijlagen

BIJLAGE 1 Kansspelaanbod

Tabel 6 Kansspelen die op hun verslavingsgevoeligheid zijn beoordeeld (n=37).

Sector	Vergunninghouder	Spel
Loterij	SNL	SNL loterijen (Jantje Beton, etc.)
Loterij	Goede Doelen Loterijen	Vriendenloterij (excl. de wekelijkse bingo)
Loterij	Goede Doelen Loterijen	Bankgiroloterij
Loterij	Goede Doelen Loterijen	Postcodeloterij (excl Bingo / Miljoenenjacht)
Loterij	Nederlandse loterij	Lotto 4/5
Loterij	Nederlandse loterij	Eurojackpot
Loterij	Nederlandse loterij	Miljoenenspel
Loterij	Nederlandse loterij	Staatsloterij (+toegevoegd spel)
Loterij	Nederlandse loterij	Lotto (+ Cijferspel)
Loterij	Nederlandse loterij	Lucky Day (+Bonusspel)
Krasloten	Nederlandse loterij	Krasloten per post
Krasloten	Nederlandse loterij	Krasloten winkelverkoop
Sportweddenschappen	Nederlandse loterij	Toto winkelverkoop
Sportweddenschappen	Nederlandse loterij	Toto e-commerce
Sportweddenschappen	Sportech Racing	Paardenwedden (renbaan)
Sportweddenschappen	Sportech Racing	Paardenwedden (online)
Bingo	Kleine vergunninghouders	Bingo kleinschalig
Bingo	Holland Casino	Bingo Holland Casino
Casinospelen	Holland Casino	Money Wheel Holland Casino
Casinospelen	Holland Casino	Poker toernooi Holland Casino
Casinospelen	Holland Casino	Poker cash games Holland Casino
Casinospelen	Holland Casino	Punto Banco Holland Casino
Casinospelen	Holland Casino	Blackjack Holland Casino
Casinospelen	Holland Casino	Roulette Holland Casino
Kansspelautomaten	Horeca	Kansspelautomaat Horeca
Kansspelautomaten	Speelhallen	Kansspelautomaat speelhal
Kansspelautomaten	Speelhallen	Meerspeler -roulette - speelhal
Kansspelautomaten	Holland Casino	Kansspelautomaat Holland Casino
Kansspelautomaten	Holland Casino	Paardenrenbaan elektronisch Holland Casino
Kansspelautomaten	Holland Casino	Bingo speelautomaat Holland Casino
Kansspelautomaten	Holland Casino	Blackjack speelautomaat Holland Casino
Kansspelautomaten	Holland Casino	Roulette speelautomaat Holland Casino
Online	Niet legaal	Bingo online
Online	Niet legaal	Poker online
Online	Niet legaal	Blackjack online
Online	Niet legaal	Roulette online
Online	Niet legaal	Kansspelautomaat online

BIJLAGE 2: Interval van uitbetaling bij loterijen

Om te beginnen is de vraag wat in geval loterijen als gokresultaat dient te worden gezien, de trekking zelf of de bekendmaking van de trekking. In de meeste loterijreglementen staat dat de notaris - in het openbaar – de trekking verricht en dat de trekking binnen een week bekend wordt gemaakt. Op grond hiervan zouden we kunnen besluiten het interval van uitbetaling voor loterijen op meer dan 6 dagen te zetten (score 0).

Staatsloterij trekking en bekendmaking

Art 5.1 Staatsloterij B.V. maakt de winnende lotnummers van elke loterij binnen een week na de trekking bekend op de voor het product van toepassing zijnde website, te weten www.staatsloterij.nl of www.miljoenenspel.nl.

Art 17.7 Staatsloterij B.V. kan bepalen wanneer het recht op uitbetaling van een prijs aanvangt, waarbij deze termijn niet langer is dan één week na de dag van de trekking.

Art 16.2 Aan gepubliceerde van het proces-verbaal afwijkende uitslagen kunnen geen rechten worden ontleend.

Het gokresultaat zouden we echter ook gelijk kunnen stellen aan de bekendmaking van de trekking (op tv, teletekst, online). In dat geval is het de vraag hoe groot de tijdsperiode is tussen de bekendmaking en de (kennisgeving van) uitbetaling.

Kennisgeving van betaling

Hoewel er iets voor valt te zeggen om de bekendmaking van de trekking als een ‘kennisgeving van betaling’ op te vatten, is daar niet voor gekozen. Strikt genomen is de bekendmaking van de uitslag iets anders als een kennisgeving van betaling. Bovendien staat in veel loterijreglementen dat:

- aan gepubliceerde uitslagen geen rechten kunnen worden ontleend en deze onder voorbehoud zijn van typefouten.
- dat deelnemers zelf aan de hand van de bekendmaking van de winnende nummers dienen te controleren of een prijs is gevallen.
- dat de Staatsloterij niet is gehouden de houder van een deelnamebewijs over de bekendmaking te berichten (Staatsloterijreglement, art 17.4).

Een ‘kennisgeving van betaling’ zou een bericht van de organisator van de loterij aan de prijswinnaar veronderstellen, dat deze tot betaling zal overgaan. Prijswinnaars krijgen echter geen ‘kennisgeving van betaling’ via email of via de post. Een kennisgeving van betaling kan, in geval de staatsloterij op twee manieren worden verkregen: (i) door naar een verkooppunt te gaan of (ii) door je account te checken in het geval via een abonnement of e-commerce wordt meegespeeld.

Daadwerkelijk moment van betaling

Het daadwerkelijke moment van betaling verschilt per loterij. Bij de staatsloterij en de Eurojackpot is het bovendien afhankelijk van de manier waarop de loten zijn aangeschaft (via abonnement, e-commerce of verkooppunten) en van de hoogte van de prijs.

De Staatsloterij (zo spoedig mogelijk / binnen 5 werkdagen overgemaakt)

Bij deelname aan de Staatsloterij via een abonnement wordt de gewonnen prijs “zo spoedig mogelijk” overgeschreven.

Art. 6.3 Bij deelname via een abonnement vindt overschrijving van de gewonnen prijs zo spoedig mogelijk plaats op het rekeningnummer van de deelnemer waarvan de betaling heeft plaatsgevonden.

Bij staatsloten die online worden aangeschaft (e-commerce) wordt geen tijdspanne genoemd. Prijzengeld wordt in een *wallet* gestort of op een bankrekening, afhankelijk van de instellingen. Vanuit de *wallet* kun je er voor kiezen het saldo uit te laten betalen naar je bankrekening.

Art. 9.7 Bij deelname langs direct elektronische weg worden gewonnen prijzen, met inachtneming van het tweede lid van dit artikel, overgemaakt op de bank- of girorekening van de deelnemer dan wel gestort op enig ander tegoed van de deelnemer. Artikel 17 lid 3 van dit deelnemersreglement is niet van toepassing op deelname langs direct elektronische weg.

Als een staatslot via een van de officiële verkooppunten is aangeschaft is vindt de betaling plaats afhankelijk van de hoogte van de prijs.

17.3 Als Staatsloterij B.V. dit bepaalt, zijn prijzen betaalbaar:

- a. bij de officiële verkooppunten voor zover het gaat om een prijs tot en met een bedrag van € 600 per deelnamebewijs;*
- b. bij door Staatsloterij B.V. aangewezen verkooppunten voor zover het gaat om een prijs tot en met een bedrag van € 10.100 per deelnamebewijs;*
- c. bij het hoofdkantoor van Staatsloterij B.V. voor prijzen boven een bedrag van € 10.100 per deelnamebewijs.*

Op de website van de Staatsloterij wordt aan punt b. toegevoegd: “De winkelier voert je naam, bankrekeningnummer en telefoonnummer in ons systeem in (=kennisgeving van betaling, ddb). Binnen 5 werkdagen wordt het gewonnen bedrag naar je rekeningnummer overgemaakt.”

En bij punt c. zonder tijdsspecificering: “Het gewonnen geld wordt overgemaakt naar je rekeningnummer. Bel 0800 - 023 13 03 (gratis) om een afspraak te maken. We verwelkomen je graag op ons kantoor!”

Eurojackpot

Bij de Eurojackpot gelden vergelijkbare procedures bij de uitbetaling van prijzen.

Winkelspeler:

- *Prijzen tot € 50,- kun je met een geldig deelnamebewijs **vanaf een dag na de trekking laten uitbetalen** bij de winkelier. Een aantal winkeliers betaalt zelfs uit tot € 449,00*.*
- *Voor uitbetaling van prijzen tot € 5.000,- dien je je deelnamebewijs ingevuld in een sealbag van PostNL met verzekerservice op te sturen naar Nederlandse Loterij, Postbus 3074, 2280 GB te Rijswijk. Zorg dat je zelf een kopie van het deelnamebewijs houdt. Vergeet niet om een kopie van een geldig legitimatiebewijs mee te sturen. De kosten voor het versturen met verzekerservice van je deelnamebewijs worden met het prijzengeld teruggestort op je rekening. Het versturen met verzekerservice van je deelnamebewijs kost je dus niets.*
- *Voor prijzen van € 5.000,- of meer nodigt Eurojackpot je van harte uit op ons kantoor in Rijswijk. Hiervoor kun je contact opnemen met Nederlandse Loterij Klantenservice op 0800-1506 (gratis).*

Internetspeler:

- Nadat je hebt ingelogd op jouw account, kijk je binnen 'Mijn Eurojackpot' in het overzicht 'Mijn Loten' of je een prijs gewonnen hebt. Het gewonnen geld wordt in 'Mijn Saldo' gestort, waar vandaan je het kunt inzetten om opnieuw mee te spelen of het gewonnen geld kunt overboeken naar je bankrekening. Prijzen tot € 10.000,- worden automatisch overgemaakt op het opgegeven rekeningnummer in jouw account.
- Voor prijzen boven de € 10.000,- neemt Eurojackpot contact met je op!

Bij vriendenloterij – 2 weken

Bij de vriendenloterij (e.a. goede doelen loterijen) wordt een gewonnen prijs uiterlijk binnen twee weken overgemaakt op de bankrekening van de winnaar.

Art 10. Lid 1. De VriendenLoterij N.V. maakt de winnende lotnummers/cijfercombinaties en de daarbij behorende prijzen binnen een week na de desbetreffende trekking door publicatie daarvan via door haar gekozen media bekend [moment van bekendmaking]. Hetzelfde geldt voor de winnende bingogetallen.

lid 3. Aan de deelnemer van wie overeenkomstig het in dit reglement bepaalde is vastgesteld dat door hem een prijs of een combinatie van prijzen is gewonnen, zal het hem toekomende prijzengeld, tenzij het bepaalde in lid 4 van dit artikel toepasselijk is, twee weken na de bekendmaking uiterlijk op de derde vrijdag van de volgende maand per bankrekening worden uitbetaald.

Bij postcode loterij – 4 weken

*Wint u een geldprijs, dan wordt deze binnen vier weken op uw rekening gestort. Over alle andere prijzen ontvangt u binnen vier weken een bericht.*⁴

Bankgiro loterij

Bekendmaking van de winnende lotnummers is binnen twee weken na de trekking. Prijzen worden uiterlijk twee weken na de bekendmaking uitbetaald.

Art 10.1 BankGiro Loterij N.V. maakt de winnende lotnummers en de daarbij behorende prijzen binnen twee weken na de desbetreffende trekking door publicatie daarvan via door haar gekozen media bekend [moment van bekendmaking]. Dag-, Weekend- en Maandprijzen worden gespreid over de maand bekendgemaakt.

Art 10.3 Aan de deelnemer van wie overeenkomstig het in dit Reglement bepaalde is vastgesteld dat door hem een prijs of een combinatie van prijzen is gewonnen, zal het hem toekomende prijzengeld, tenzij het bepaalde in lid 4 of 5 van dit artikel toepasselijk is, twee weken na de bekendmaking uiterlijk op de derde vrijdag na de dag van de bekendmaking per bankoverschrijving worden uitbetaald.

⁴ (bron: https://klantenservice.postcodeloterij.nl/app/answers/detail/a_id/855/wanneer-ontvang-ik-mijn-gewonnen-prijs/)

Samenvattend

Staatslot aangeschaft via land based verkooppunt:

- prijzen t/m 600 euro
  - o uitbetaalinterval: reistijd naar officieel verkooppunt (score 5)⁵
  - o direct (cash) uitbetaald
  - o prijzen van >600 t/m 10.100 euro
    - uitbetaalinterval: reistijd naar door Staatsloterij aangewezen verkooppunten (score 3,75)⁶
    - wordt binnen 5 werkdagen overgemaakt
  - o prijzen van meer dan 10.100 euro
    - Uitbetaalinterval: afspraak maken en reistijd naar hoofdkantoor van de Staatsloterij (score 1,25)⁷
- Staatslot aangeschaft via abonnement
  - o Uitbetaalinterval: kennisgeving van betaling online checken van account (score 1,25)
  - o 'zo spoedig mogelijk' overgemaakt
- Staatslot online aangeschaft (e-commerce)
  - o Uitbetaalinterval: kennisgeving van betaling: online checken van account (score 1,25)
  - o Geen termijn voor overmaking genoemd.
- Eurojackpot (winkelspeler)
  - o prijzen van tot 50 euro uitbetaald via winkelier vanaf een dag na de trekking (score 1,25)
  - o prijzen van tot 5000 euro lot opsturen in sealbag (score 1,25)
  - o prijzen van 5000 of meer: afspraak maken en reistijd naar hoofdkantoor (score 1,25)
- Eurojackpot (internetspeler)
  - o Prijzen tot € 10.000,- worden automatisch overgemaakt op het opgegeven rekeningnummer (score 1,25)
  - o Voor prijzen boven de € 10.000,- neemt Eurojackpot contact met de prijswinnaar (score 1,25)
- Vriendenloterij
  - o Uitbetaalinterval: kennisgeving van betaling online checken van account (score 1,25)
  - o Prijzen worden binnen 2 weken na de bekendmaking overgemaakt (art. 10.3)
- Postcode loterij
  - o Uitbetaalinterval: kennisgeving van betaling online checken van account (score 1,25)
  - o Prijzen worden binnen 4 weken na bekendmaking overgemaakt
- Bankgiro loterij
  - o Uitbetaalinterval: kennisgeving van betaling online checken van account (score 1,25)
  - o Prijzen worden binnen 2 weken na de bekendmaking overgemaakt (art. 10.3)

---

⁵ De score is afhankelijk van de afstand tussen woning en officieel verkooppunt. Op minder dan 1 km afstand is een supermarkt aanwezig. Scorecategorie: gemiddeld meer dan 3 minuten minder dan 10 minuten.

⁶ De score is afhankelijk van de afstand tussen woning en aangewezen verkooppunt: gemiddeld meer dan 10 minuten minder dan een uur: score 3.75.

⁷ De score is afhankelijk van de afstand tussen woning en hoofdkantoor: afspraak maken en reistijd gemiddeld meer dan een uur: score 1,25.